

Publicistická tvorba Jany Krejcarové z druhé poloviny čtyřicátých let

Anna Militz

amilitz@gmail.com

RÉSUMÉ

The Journalistic Work of Jana Krejcarová in the Second Half of the 1940s

The paper provides a brief analysis of three articles written by Jana Krejcarová in the years 1946–1947 (her oldest known texts, published in book form for the first time in 2016), attempts to place them into the context of other work by Krejcarová-Černá and compares them with texts produced by her mother, Milena Jesenská.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Jana Krejcarová(-Černá); Milena Jesenská; Svobodné noviny.

[...] *Za Ferdinandem chodila občas do redakce Honza Krejcarová, přispěvatelka Dneška, autorka pozoruhodné knihy o osudu její matky Adresát Milena Jesenská. Ale tehdy to byla mladá chytrá holka, v mých očích sirotek, jemuž je nutno pomáhat. Zdálo se mi, že se kamarádíme. Často za mnou přicházela do redakce a ptala se po panu šéfredaktorovi, někdy na něj čekala. Když přišel, zmizela v jeho kanceláři, a já byla poslána pro „foršus“. Někdy bylo nutno vypomocť jí na činži, jindy přispět na lékaře-specialistu, na potrat, na..., na..., na..., až došla Ferdinandovi trpělivost. Ke mně potom přišla od Honzy zpráva, že je vězněna na té a té adrese na Vinohradech a je vydírána. Určenou výši „výkupného“ si už nepamatuju, ale byla jsem tam vyslána — samozřejmě s penězi — a překvapena. Honza byla v pořádku, ani roubík neměla v ústech, jak jsem si to představovala, byla s ní asi její přítelkyně. Peníze jsem odevzdala a Honzu už od té doby neviděla. Ani Peroutka ne. Pochopila, že on i já chápeme [...]* (Peroutková 2005, s. 54).

Tato humorná historka byla jedním ze svědectví, které potvrzovaly informaci, obsaženou ve *Slovníku českých spisovatelů* od roku 1945, totiž že „od 1947 psala Černá pro *Dnešek*“ (Novotný 1995). *Dnešek*, tedy poválečná obdoba *Přítomnosti*, týdeník vedený Ferdinandem Peroutkou, v němž před válkou pracovala Milena Jesenská. Druhým svědectvím byla zmínka v dosud nepublikovaném vzpomínkovém textu Jaroslavy Vondráčkové *Bez břehů a bez hranic*. Sama Jana v rozhovoru s lékařkou v psychiatrické klinice uvedla, že jí Peroutka „pár věci zveřejnil“ (*Chorobopis Jany Fischlové*), po-

dobně jako Stanislav Budín, v té době redaktor *Kulturní politiky*, týdeníku vedeného E. F. Burianem.

Jenže ať prohledáme všechny ročníky *Dneška* zleva doprava, seshora dolů, od první stránky do poslední, a klidně i pozpátku — nenajdeme tam ani jeden článek, který by byl podepsán jménem Jana Krejcarová nebo Fischlová (jak znělo Janino příjmení od roku 1947), ani zkratku, která by Janino autorství naznačovala. Tudíž podle všeho Jana Krejcarová v *Dnešku* nepublikovala.

Přiznávám, že po tom zjištění jsem během práce na životopisu Jany Krejcarové-Černé už dál po jejích raných textech nepátrala. Vzala jsem tuto informaci jako další omyl, opakovaný tolikrát, že se stal pravdou a může být klidně uváděn i ve slovnících. Až v květnu roku 2016, během posledních úprav ediční poznámky k soubornému vydání tvorby Jany Krejcarové-Černé, mi najednou přišel e-mail od Marie Jiráskové, editorky díla Mileny Jesenské. Upozornila mě na krátký článek Jany Krejcarové, který našla ve *Svobodných novinách*. V tuto chvíli se vše vyjasnilo: omyl pamětnic spočíval v tom, že oba periodika — jak *Svobodné noviny*, tak *Dnešek* — vedl Ferdinand Peroutka. Další nepřesnost spočívala v žánru: Slávka Vondráčková psala o básních či povídkách, jenže přede mnou ležel text čistě publicistický. A dva další texty jsem nakonec našla v už zmíněné *Kulturní politice*.

Ony tři články, *Neznámé nádraží*, *Pověz mi, co čteš* a „*Zahrajte tu mou...*“, jsou tedy nejstaršími známými texty Jany Krejcarové-Černé. První vyšel 6. března 1946, další 22. listopadu téhož roku a poslední 31. ledna 1947. Poprvé knižně byly vydány v září 2016 v souborném vydání *Tohle je skutečnost (básně, prózy, dopisy)*, které jsem připravila pro nakladatelství Torst. Zařadili jsme je do svazku jako přílohu, a to s ohledem na jejich publicistickou povahu, která v ostatní tvorbě Krejcarové-Černé nemá obdobu.

Budu se nyní těmito texty zabývat se zřetelem k biografickému kontextu jejich vzniku (který jsem už krátce nastínila v úvodu), pokusím se o jejich srovnání s ostatní tvorbou Krejcarové-Černé, chci také poukázat na jisté podobnosti s tvorbou její matky, Mileny Jesenské. Především se budu věnovat nejstaršímu textu, *Neznámému nádraží*, jelikož jej považuji jak z hlediska tematického, tak jazykového za mnohem zajímavější než dva ostatní, psané pro *Kulturní politiku*.

V nich autorka sledovala kulturou současné mládeže. Tomuto tématu redakce týdeníku věnovala mnoho pozornosti, poskytujíc mladým ochotně místo pro jejich vyjádření. V prvním Krejcarová-Černá psala o četbě:

[...] Mnohokrát jsme již slyšeli, že protektorát zanechal těžké stopy v naší mládeži. Jedním z nehlouběji postižených míst jsou znalosti literatury a umění vůbec. Mladý člověk po celou dobu války vlastně nepřišel k dobré knize. Je pravda, že mnozí četli a hodně četli, protože doma i u přátel se vždycky našly knihy, které stály za přečtení; ale to všechno bylo jednak málo, jednak naprosto nesystematické. Není snad nutno zdůrazňovat, že škola byla v tomto směru naprosto bezmocná, a tak se teď horečně dohání to, co se mělo šest let vstřebávat do krve. Výsledek jsou povrchní vědomosti, ale pátráte-li trochu hlouběji, zjistíte naprostý nedostatek pevného základu, na kterém by se dalo stavět dále [...] (Krejcarová-Černá 2016, s. 435).

Co tedy podle autorky čtou její vrstevníci? Jedni zcela nic, druzí všechno, co jim jen doporučí. A když patří k těm, kteří občas přijdou ke styku s knihou, tak čtou přede-

vším autory současné, jak české, tak zahraniční. Autorka tedy shledává u své generace neaprostou neznalost klasiky. A klade si ještě důležitější otázku:

[...] Protože ono nestačí jen knihu přečíst a odložit. Je nutné se nad ní trochu zamyslet. Zamyslet se nad tím, co vlastně chce autor říci, zamyslet se nad formou i obsahem. Ale zeptejte se kohokoliv z mladých lidí, kteří četli třeba Čapkovu Válku s mloky nebo R. U. R., na myšlenku těchto knih, zeptejte se, co chtěl Čapek říci Bílou nemocí, a budete udiveni nad tím, jak málo opovědí bude uspokojivých. A to jsou všechno věci, které by zdánlivě musely být každému českému čtenáři běžné, knihy o nichž by se dalo předpokládat, že je každý zná a že mu jsou jejich myšlenky jasné [...] (Krejcarová-Černá 2016, s. 437).

I v druhém článku — „Zahrajte tu mou...“ — který je věnován hudbě, tedy hlavně jazzu, který byl mezi tehdejší mládeží oblíbený — Krejcarová-Černá poukazuje na neschopnost hlubšího pochopení uměleckého díla, která charakterizuje tehdejší mládež:

[...] ve skutečnosti se mládež nezajímá ani o jazz. Protože nejde nazvat zájmem, jestliže někdo zná melodie, které denně slyší, nelze nazvat zájmem to, že si poslechne Karla Vlacha, a tím se „umělecky“ vybije. Mám-li o něco opravdu zájem, snažím se tomu dostat až na kořen, snažím se oně věci opravdu rozumět. A to je ovšem fuška a tu už si mladý člověk nedá [...] (Krejcarová-Černá 2016, s. 439).

Z obou textů je cítit jistá nadřazenost Krejcarové-Černé vůči jejímu okolí. Je to nadřazenost osmnáctileté holky, která měla to štěstí, že se jí dostalo více vzdělání než ostatním — samozřejmě vzdělání neformálního, protože ke škole neměla nikdy moc vřelý vztah (Militzová 2015, s. 11, 26–27). Ale bylo pro ni přirozeností pohybovat se v uměleckých kruzích, zvláště kruzích avantgardních, v nichž vyrůstala. A zřejmě nikdy jí nechyběl někdo, u koho by „se našly knihy, které stály za přečtení“.

Avšak v obou případech se najde i výtka vůči starší generaci. Podle mladé autorky nakladatelé vydávají především brakovou literaturu, a vydají-li literaturu kvalitní, pak za ceny pro studenty nedostupné. I v případě hudby volá po vzdělávání mládeže jako zodpovědnosti starší generace, kupříkladu formou veřejně přístupných přednášek na konzervatoři.

Co dělala, jak žila v té době samotná Krejcarová? Většinou se vypravuje příběh dívky patřící k jakési zlaté mládeži, dívky, které peníze rozhodně nechyběly. Jenže, jak už je snad jasné z citované vzpomínky Slávky Peroutkové, nebyla skutečnost zdaleka tak růžová. Jana Krejcarová k větším finančním prostředkům přišla až po smrti dědečka, profesora Jesenského, a jak vyplývá z dědického spisu (Militzová 2015, s. 34–35), také nebyly to částky tak velké, jak se traduje. V letech 1946–1947 žila Jana především díky pomoci známých — tedy díky neustálým půjčkám. Ani s bydlením to neměla jednoduché: Než dostala na začátku roku 1946 byt na Vinohradech, bydlívala, stejně jako za války, u různých známých, a jednu dobu dokonce ve třídě konzervatoře, kde údajně studovala (Militzová 2015, s. 31).

Ten biografický kontext je podstatný i v případě článku *Neznámé nádraží*.

[...] Kdybych se vás zeptala, jestli znáte nádraží, asi bych si vás pohněvala. A vaše „ovšem že znám“ by znělo trochu uraženě a trochu udiveně — přece dnes, ve dvacátém století, je tahle otázka trochu nemístná. Jenže já teď nemám na mysli to nádraží, které vy znáte ze svých odjezdů na prázdniny či dovolenou. To je prostě velká budova, plná hemžících se lidí, uspěchaných a trochu rozčilených cestovní horečkou a vyhlídkou na několik týdnů v lese, na pasekách a na mezích. Ne, je ještě jiné nádraží. Asi tak v deset hodin večer počnou se trousit na nádraží lidi s kufříčky či aktovkami a rozbíhají se do těch nejtmaivších koutů čekáren či chodeb. Někteří opatrně, řekla bych stydlivě, jiní až furiantsky, trochu hlomozně, a někteří už jen rezignovaně, s jakousi samozřejmostí. Opatrně vyhledávají vhodné místo, z aktovky či kufříku vyndají svrchníček, trochu pomačkaný, nebo někteří dokonce pokrývku, jiní se schoulí, tak jak jsou a (prosím, to není ironie) — dobrou noc [...] (Krejcarová-Černá 2016, s. 433).

První text, který Jana Krejcarová-Černá publikovala (snad je dobré poznamenat, že vyšel podepsaný jménem Honza Krejcarová) je tedy věnován lidem, kterým jejich hmotná situace nedovoluje vlastní bydlení. Poukazuje na to, že bezdomovectví se netýká jen lidí bez práce, patologických případů z okraje společnosti, ale také lidí běžně zaměstnaných (jmenuje prodavačku v obchodě, která přišla z venkova za prací) nebo studentů, pro které se nenašlo místo na kolejích. Namísto povýšené dívky „z lepší rodiny“, kterou jsme viděli v článcích pro *Kulturní politiku*, je tady citlivě děvče věnující se důležité sociální otázce. Snad i proto, že jí situace lidí, které popisuje, nebyla úplně cizí.

Kdybychom hledali v pozdější tvorbě Krejcarové-Černé podobnou tematiku, nalezneme ji především v textech z konce šedesátých let, které psala pro časopis *Divoké víno*. Jde mi zejména o cyklus *Malá růžová zahrada* a text *Otisky duši* (Krejcarová-Černá 2016, s. 259–280 a 226–258). Povídky z *Malé růžové zahrady* se formou blíží fejetonům, kdežto *Otisky duši*, text o pardubické ženské věznicí, spíše literární reportáži. Není to jen podobnost formální, ale i tematická. Sociální téma se objevuje především v povídce *Socialismus je když...*, v níž Černá vypravuje příběh své kamarádky Anny Šmídové, nezaměstnané matky pěti dětí. Další text, *Otisky duši*, napsala Černá po propuštění z pardubické věznice, ve které strávila rok za zanedbaní péče o svého syna. Text zároveň zpracovává její vlastní vězeňskou zkušenost (nicméně ji pečlivě skrývá za zdrženlivým až syrovým vyprávěním o každodenním životě ve věznicí), ale vypráví také osudy jednotlivých vězenkyň, mnohdy pocházejících ze stísněných poměrů.

Sociální otázky najdeme nejen v autorčině pozdější tvorbě, ale rovněž, resp. především v tvorbě Mileny Jesenské, zvláště té z třicátých let. Známější jsou články, které psala v letech 1937–1939 pro *Přítomnost*, kde se věnovala mezi jiným situaci uprchlíků z česko-německého pohraničí. Ale sociální tematika byla přítomná v její tvorbě už dřív, zejména když pracovala pro časopisy *Tvorba* a *Svět práce*. Zvolila jsem krátkou ukázkou z článku *Stráně chudých lásek*, publikovaného ve *Světě práce* v roce 1934. Jesenská, podobně jak Krejcarová, začíná popisem místa — „placu“, volné parcely mezi zástavbou, který je místem trávení volného času okolních obyvatel. „Plac patří všem,“ píše. „Všem, kteří bydlí okolo v kasárenských činžácích, v šedivých domech periferie a všem, kteří nebydlí nikde. Plac má svůj všední den a svoje večery, svá rána a své ticho, svou řeč a svůj hluk [...]“ (Jesenská 2016, s. 521). Popisuje ženy věšící prádlo,

hrající si děti či milence, hledající intimní chvíle po setmění. A také ty, kteří „na place“ přespávají:

[...] Ráno, když svítá šedivě ještě den, je na place plno lidí. V jiných dobách by snad lidé u okolních oken mohli myslet, že tam leží mrtví. Tak bez vlády, v hadrech, skoro jako fotografie z velké války, ty, které nerozesílal generální štáb. Nezaměstnaní. Pod sebou trochu slámy ze sousední novostavby (2–3 pokoje, ústřední topení, tekoucí horká voda, plynový sporák k pronajmutí), přes hlavu něco, co bývalo kdysi kabátem, pod hlavou paži v roztrhané košili. Ranní chlad probudí prohladovělé, zimomřivé tělo. Snad dá někdo trochu kávy. Snad budou vedle na stavbě potřebovat přihazovače. Snad leží někde zbytek cigarety. Jak jsou podivné fronty domů z rána. Peřiny, které se vykládají do oken! Kdy naposled jsi spal v peřinách? [...] (tamtéž, s. 522).

Srovnejme to s úryvkem z *Neznámého nádraží*:

[...] A tihle všichni přijdou večer, asi v tu dobu, kdy váš muž přichází domů, oklepává z bot snůh, zahřívá zmrzlé ruce nad kamínky a ohlíží se nedočkavě po večeri, v tu dobu přicházejí se svými ranečky, vyhledávají svá místa a ukládají se k spánku. V té době, kdy vy si ani neuvědomujete, že teplá postel není něco samozřejmého, tito lidé skládají všechny své lidské sny do kouta čekáren, tady sní o věcech pro ně nedosažitelných, snad jen o té bílé posteli, ve které teď spíte [...] (Krejcarová-Černá 2016, s. 434).

Je otázkou, zda volba tématu pro první publikovaný text byla u Krejcarové-Černé motivovaná vlastní zkušeností z období nouze, nebo zda určitá citlivost, empatie vůči ostatním je výsledkem výchovy, vlivu Mileny Jesenské na dceru. V roce 1970 v recenzi knihy *Adresát Milena Jesenská* František Kafka tvrdil, že je z textu patrné, že ovoce nepadlo daleko od matčina stromu (Kafka 1970). Ovšem *Adresáta* napsala Krejcarová-Černá ve svých čtyřiceti. *Neznámé nádraží* je článek osmnáctileté Honzy Krejcarové, která se velice pravděpodobně snaží pokračovat ve stopách své matky a navázat na její práci i tematicky.

Vyvolává to ve mně otázku, zda — kdyby dějiny dopadly jinak, kdyby nepřišla doba, kdy jakožto dcera renegátky a exulanta byla „nežádoucího původu“, kdyby se nestáhla na okraj společnosti, a místo toho se věnovala novinářské práci — zda by Jana Krejcarová-Černá nefungovala v obecném povědomí jako výborná publicistka spíše než undergroundová básnířka.

LITERATURA

Chorobopis Jany Fischlové 792/48, 842/48, archiv Psychiatrické kliniky 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice.

Jesenská, Milena: *Křížovatky. Výběr z díla*, ed. Marie Jirásková. Torst, Praha 2016.

Kafka, František: Opět jiný pohled na Franze Kafku. *Věstník Židovských náboženských obcí*, 1970, č. 2, s. 3.

Krejcarová-Černá, Jana: *Tohle je skutečnost. Básně, prózy, dopisy*, ed. Anna Militz. Torst, Praha 2016.

Militzová, Anna: *Ani víru ani ctnosti člověk nepotřebuje ke své spáse. Příběh Jany Černé*, přel. Jan Jeništa. Burián a Tichák, Olomouc 2015.

Novotný, Vladimír [-vno-]: Jana Černá.
In: Pavel Janoušek (red.): *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Díl 1. Brána — Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 1995, s. 103 (<www.slovníkceskeliteratury.cz/

[showContent.jsp?docId=297](#)> [akt. Alena Přibáňová /2006/; 4. 9. 2017].

Peroutková, Slávka: *Třetí ženou mého muže. Třiatřicet let s Ferdinandem Peroutkou*. Dokořán, Praha 2005.

Vondráčková, Jaroslava: *Bez břehů a bez hranic*. Nepublikováno, bez data, strojopis v archivu Marie Jiráskové.

